

Köszöntjük a Viitorul socialt

Társadalomkutatóink már hiányát érezték egy olyan szakközlönynek, amely maga köré tömörítene, tükrözné és ösztönözné a gyors ütemben fejlődő hazai szociológiai tevékenységet. Ez a hiány még erőteljesebben jelentkezett az RKP KB 1971. novemberi plenárisa után. A több irányból is megnyilvánuló sürgető igények felismeréséből született meg ez év januárjában a VIITORUL SOCIAL (Társadalmi Jövő) című folyóirat. Megjelenése szakvontatkozásokon túlmenően is jelentős esemény: a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiájának és az Országos Szociológiai Bizottságnak égisze alatt útnak indult első, felszabadulás utáni magas színvonalú marxista szociológiai szemlének. Célkitűzését, feladatát Miron Constantinescu akadémikus, a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiájának elnöke a következőkben határozta meg:

„a) a folyóirat feladata a társadalmi valóságnak a maga teljességében és sokoldalúságában történő feltárása;

b) a társadalmi folyamatok irányítását, vezetésének tökéletesítését elősegítő kutatások kezdeményezése;

c) részvétel a társadalomvezetés és döntés fórumai elé terjeszthető javaslatok kidolgozásában;

d) a romániai szociológiai tevékenységnek a társadalom széles köreivel való megismertetése;

e) a nemzetközi szociológiai irodalom bemutatása és az olvasók minél jobb tájékoztatása;

f) részvétel a társadalomtervezés és előrejelzés területén szükséges kutatásokban.

A folyóirat a fenti célkitűzéseket a Román Kommunista Pártnak a szociológia helyét és szerepét meghatározó marxi—lenini elmélete alapján törekszik megvalósítani.“

E korszerű és nagy tudományos igényességet kifejező szerkesztőségi program konkrét valóra váltását üdvözölhetjük már az első számban. A háromszáz oldalnyi, izléses kivitelű folyóirat gazdag elméleti és konkrét szociológiai kutatások eredményeit összegező írásokat foglal magában (Manea Mănescu: A szocialista Románia gazdasági és társadalmi fejlődésének előrejelzése; Valter Roman: Tudomány és hatalom; Constantin Vlad: Demokrácia, alkotás és társadalmi cselekvés — hogy csupán néhány alapvető tanulmányt említsünk).

Meggyőződésünk, hogy a VIITORUL SOCIAL új szakaszt nyit meg szociológiai tevékenységünkben. Kollektív serkentő erőként fog hatni, hiszen a szocialista társadalomfejlesztés és -építés időszerű gyakorlati szükségletéből nőtt ki. A legszélesebb tudományos látóhatár; világkitekintésű szociológiai szemlélet; a különböző szellemi-tudományos áramlatokkal való állandó szembesítés; a marxista bírálati szemlélet; a szocializmus építését szolgáló elkötelezettség — máris jellemzői a folyóiratnak, s ezek az értékek a szerkesztéspolitikai erényeiről tanúskodnak.

Jó munkát és sok sikert kívánunk új testvérilapunknak!

KORUNK

NŐK AZ IPARBAN

(Viața economică, 1971. 428.)

Hogyan viszonyulnak hazánkban a nők az ipari munkához? E problémakört két cikk is igyekszik megvilágítani a jelzett lapszámban. A női munkaerő felhasználása az iparban az általánossá válás irányzatát jelző objektív jelenség világszerte — írja Suzana Gádea egyetemi tanár, az Országos Nótanács elnöke. A tudomány és technika fejlődése, az iparosítás, az urbanizálódás, a mezőgazdaság korszerűsítése mélyreható változásokhoz vezet a férfiak és nők közötti munkamegosztásban. A szocialista országokban fontos probléma a munkaerő hatékony értékesítése. A női alkalmazottak száma hazánkban 1960 és 1969 között 68%-kal emelkedett, részarányuk az összes alkalmazottakhoz viszonyítva 1969-ben elérte a 30,8%-ot. Megjegyzendő, hogy e növekedés ellenére részarányuk még mindig alacsony. Ez azzal magyarázható, hogy a felszabadulásakor kevés nő dolgozott alkalmazottként, továbbá sok nőt leköt még a mezőgazdaság, de a gazdasági szervezetek sem fordítanak elég gondot bevonásukra a nem hagyományos termelőágakba, ahol a gépesítés és automatizálás lehetővé teszi a női munkaerő foglalkoztatását.

Egyes munkahelyek — kohászat, bányászat — nem felelnek meg a nők biológiai alkatanak. A nők részvétele azonban a gépiparban fokozottabb is lehetne, tekintettel az iparág műszaki felszereltségére, valamint arra, hogy finommechanikai, optikai, elektrotechnikai, elektronikai ágai is vannak. A szakmák szerinti elosztásban olyan vonatkozásokkal találkozunk, amelyek a fiatal lányok maradását jelzik, az úgynevezett hagyományos iparágak felé való makacs tájékozódásukat. E helyzet okát a fiatal lányok szakképzésének a megszervezésében találhatjuk. Az 1969—1970-es tanévben részarányuk 15% volt a szakmai oktatásban részesülő tanulókhöz viszonyítva. A munkásnők szakképzésének színvonala alacsonyabb, mint a férfimunkásoké, mert kiképzésük főleg a munkahelyen történt és nem szakmai iskolákban. A hosszú távra szóló programozások összeállításakor figyelembe kell venni a női munkaerő ésszerűbb elosztását a gazdasági ágak között.

Ana Gogonea tudományos kutató egy 1969-ben kezdődött szociológiai felmérés eredményeiről számol be. A vizsgálódások célja megvilágítani a női munka néhány vonatkozását, elsősorban azt,

hogyan mi készíti a nőket munkavállalásra és milyen kielégülést találnak a munkában. A kutatás tíz különböző profilú fővárosi gyárban dolgozó 433 anketálanyra — munkásokra és munkásnőkre — terjedt ki. A cikket illusztráló grafikon szerint a munkavállalás fő motívuma (férfiak és nők esetében egyaránt): állandó jellegű, növekvő jövedelem és a nyugdíjjogosultság biztosítása. Fontos motiváció továbbá a nőknek függetlenségre, gazdasági önállóságra való törekvése. A kérdésekre adott válaszok azt is jelzik, hogy a nők hozzá kívánnak járulni a család anyagi helyzetének javításához, magasabb életszínvonal eléréséhez. A szerző azonban figyelmeztet, hogy a gazdasági indoklást nem szabad szimplicista módon tekintenünk, mert a nő az új szocialista munkaviszonyok között kulturálisan is felemelkedik: megtanulja új módon látni a környező valóságot, és jobban észleli azokat az anyagi és szellemi követelményeket, amelyek visszahatnak rá és családjára.

Ami a munka nyújtotta elégedettséget illeti, a nők 78,7%-a kielégítőnek tartja a kollégákkal való viszonyt, 76,2%-a elégedett vállalatával, 69%-a kedveli a foglalkozását. Nagyon kis százaléka tartja kielégítőnek a vállalat szociális szolgáltatásait. Első pillanatra pozitív ténynek tűnik, hogy olyan sok nő talál kielégülést mesterségének gyakorlásában. De figyelembe kell venni, hogy a vizsgálatokba bevont nők 26%-a szakképzetlen, 48,8%-a pedig gyengén képzett. Ezek nem érdekeltek továbbképzésükben, nem foglalkoztatja őket önmaguk tökéletesítésének gondolata, s így kielégítőnek tartják jelenlegi helyzetüket.

A FRANCIA ZENETUDOMÁNY MÉRLEGE

(Le Nouvel Observateur, 1971. 341.)

Maurice Fleuret kimondja: „brit, amerikai és német versenytársai mellett a francia zenetudomány — silány jelenség“. Negyedévenként mintegy tizenöt zenei könyvet produkál Franciaország, ideszámítva az újrakiadásokat, fordításokat, kézikönyveket, dokumentumközléseket is. S ez még nem is annyira rossz a négy-öt év előtti helyzethez képest, amikor a Seuil és a Seghers népszerűítő könyvei szinte egymagukban képviselték a muzikológiát a piacon. Holott — a szerző szerint — a lemezhallgatás, valamint a rádió és a tévé zenei adásai ré-

vén a közönség zenetudományos érdeklődése növekedőben van.

A népszerű monográfia-sorozatok (*Solfèges, Musiciens de tous les temps, Classiques de la musique*) bizonyos fókig kielégítik ezt az érdeklődést — de csak kompilációkat nyújtanak, nem zenetudományt. A jelentékenyebb munkák rendszertelenül, tervszeretlenül jelennek meg. A Seuil az egyetlen kiadó, amelyik a *Musiques* nevet viselő könyv-sorozattal és a *Musique en jeu* című, negyedévenként megjelenő avantgarde-szemlével többre mer vállalkozni. Az ötvenéves *Revue musicale* nagy-önzetlenül tíz tekintélyes kötetet adott ki *Musique et technologie* címmel, s vannak még lapkiadók, hang-lemez-vállalatok, szélesebb profilú könyvkiadók, amelyek a zeneirodalomra is áldoznak. A szerző itt mintegy tucatnyi címet sorol fel, többek között Pierre Belfond *Olivier Messiaen*-, *Wieland Wagner*-, *Pierre Schaeffer*- és *Edgar Varèse* tanulmányát, Pierre Schaeffer *Genèse des simulacres*, Jannis Xenakis *La Musique et l'Architecture* című könyvét.

De mi ez a szükségletkehez képest? Mi ez más nemzetek zenetudományához képest? A tizenegykötetes „Lavignac” (1931) óta megjelent francia zenei enciklopédiák (Larousse, Fasquelle) versenyképtelenek a németek MGG-je és „Riemann”-ja, az angolok „Grove”-ja mellett. De Wyzewa és Saint-Foix ötkötetes *Mozartja* (1936—1946) óta nincs a franciáknak semmijük, ami Kalbeck nyolckötetes *Brahmsához*, Newmann nyolckötetes *Wagneréhez*, Abbianti monumentális *Verdijéhez* volna mérhető. Franciaországban egyetlen nagyformátumú, modern munka sem jelent meg Rameau vagy Berlioz, Bizet vagy Ravel művészetéről. Couperinről Wilfrid Meller, Massenet-ről és Saint Saënsről Rollo Myers, Chaussonról Jean-Pierre Barri-cellé és Leo Weinstein, Debussyról Edward Lockpeiser írta a legelmélyültebb könyvet — valamennyien angol, illetve északamerikai szerzők. A kiadók egyrészt óvatoskodók, mert évente alig 30 kötet tulajdonképpeni zenetudományt adnak ki, másrészt hanyagok, amennyiben a megjelenő zenetudományos könyvek többségében nincs név- és tárgymutató... A szerző nyíltan kimondja: mindez a hatóságok bűne. A zenetudományt csak kivételesen tűrik meg az egyetemen, a CNRS (a tudományos kutatás országos központja) keretében a zenetudomány nem önálló tagozat, hanem csak az irodalomtól részesül némi nyomorúságos juttatásban.

„A zene az irodalom lánya: minden

rossz innen származik!” — zárja a cikk-író élesre hangolt, erősen „probléma-felvető” írását. (Mi pedig megjegyezzük: könyvkereskedelmünk korántsem a javát importálja a francia muzikológiának, nem a zenetudományt, hanem csak a népszerűsítő kompilációkat: a Solféges-sorozat tetszetős, a maguk módján hasznos könyvecskéit. Ezek is jól fognak, bár népszerűsítő zeneirodalomunk nekünk is van...)

HOMOKRA ÉPÜLT VÁROS?

(Üzenet, 1971. 3.)

A hetvenegy szeptemberében indult szabadkai irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat új számának indító versében a *Hídből* már jólismert Fehér Ferenc emlékezik ifjúsága városára, s fogalmazza meg, milyen üzenetet vár ma tőle. A meggyőző lírai jellemzés (*A homokra épült város kapujában*) összecseng Petkócs Kálmánnak az első *Üzenet*-számban közölt — s a következő kettőben folytatott — szociográfiai tanulmányának, illetve dokumentumriportjának megállapításával: „Ezt a várost falunak csúfolják. Európa legnagyobb falvának. Takarékosabb elrendezésben területen félmillió ember élhetne. Százhusz esztendővel ezelőtt házai alacsonyak, náddal fedettek. Csak elvétve akadt közöttük csinosabb épület. A náddal fedett, alacsony házak városának népessége Zágráb lakosságának két és félszerese volt. Ötször nagyobb, mint Fiume. Eszék-től háromszor. Most Eszék-nél is, Rijékánál is kisebb. Hatszor kevesebb lakosa van, mint Zágrábnak.” Gazdasági s urbanisztikai története szorosan összefügg művelődéstörténetével, szellemisége alakulásával. Szabadka másképp lett város, mint a görög poliszok. „Mégvárta, hogy leomoljanak a lőrésekkel cifrázott falak. Akkor kitérülközva, pusztákba ölelkezve elnyújtózott. Lustán, rendetlenül... Csak kényszerűségből, muszájból mozdult, ha éppen mozdulni kellett. A görög poliszok falakkal zárt belsőségek. Államok. Ott a lokalizmus hazafiság. Szabadka lokalizmusa barázdában termett. A gyanakvás mezőin érett. Kiállta a viharok próbáját. Talán a keletnél jobban megcsontosodott. Ezért téveszthető össze a provincializmussal.”

Úgy tűnik, most mégis mozdul Szabadka — fel akar zárkózni Belgráddhoz, Zágráddhoz, Újvidékhez —, ennek jele az

Üzenet első három száma. Noha a folyóirat jellegének meghatározásában élhelyen az „irodalmi” jelző áll, az *Üzenet* egyelőre nem irodalmi fórumként hívja fel magára a figyelmet (kritikai tanulmányanyagában és szépirodalmi közléseiben nem könnyű versenyeznie az újvidéki *Híddal* és *Új Symposionnal*, az évek során a tehetségek főképp ott csoportosultak). Mégis, a szabadkaiak olyasmit vállalnak, ami odafigyelést követel: vállalják hagyományaikat — a klasszikusokat és a kisebbeket, a jugoszláviai magyar irodalom számontartandó egyéniségeit (e téren a Kosztolányi- és Csáthkutató Dér Zoltán munkásságára kell mindenekelőtt utalnunk) —, vállalják, ápolják a „kézfogásokat”. (A rovatcím Illyés Gyula versét idézi, Illyését, akiről Pomogáts Béla írt tanulmány-értékű recenziót.) Legutóbb Dudás Kálmán szép fordításában Ivan Goran Kovačič híres antifasiszta poémájának, a *Tömegsrtnak* újabb magyar változatát olvashattuk, ezt megelőzően pedig a hetven éves költőműfordító, Csuka Zoltán előtt tisztelgett a folyóirat, többek között szlovén versfordításainak közzétételével.

Az *Üzenet* igényes technikai kivitele az újvidéki Fórum nyomdája után a szabadkai Pannónia Grafikai Műintézetre is ráirányítja figyelmünket.

A HEIDELBERGI

„NOVUM ORGANUM”

(Internationale Dialog Zeitschrift,

1971. 4.)

A nyugati társadalom sorsdöntő kérdéseire ma már nem képes sem a diplomata, sem a stratégia egyértelmű választ adni. De kiben láthatjuk ma megtestesülni azt a társadalomtudóst, aki a modern emberiség válaszútján képes irányt mutatni? Ezekkel a kérdésekkel vívódik Ernst von Weizsäcker heidelbergi tudós.

Az őszinte, humanista felelősségerzettel megírt tanulmány szerzője szerint szellemi életünk modern színpadán a történelem kísért: hiszen ha más fogalmi világban, a fejlődés magasabb szintjén is, de a *Magna instauratio* szerzőjének az egyetemes tudományos megismerést célzó, enciklopédikus igényével találkozunk újra. S mint ahogy Bacon könyörtelen kritikával törte szét a skolasztika, a meddő dogmatizmus és tétlen szemlélődés világát a *gondolkodás gyakorlati-operatív, valóságformáló erejének a tu-*

datosításával — ma Weizsäcker professzor sürgeti korunk tudományos megismerésének cselekvő erejű új módszerét az *Interdisziplinär heisst praxisnah* című tanulmányában. A szerző tisztában van azzal, hogy a magas fejlettségű ipari társadalom probléma-tömkelegében kilátástalan feladatra vállalkozik az a tudós, aki egymagában és elszigetelten (*csak a saját szakterületén*) akar előrejutni. Goethe és a Humboldt-testvérek idejében még élhettünk ezzel az igénnyel, ma azonban a „szellemi elit” fölött már árcsapott egy szelles, demokratizált társadalmi réteget alkotó anti-elit hullám: a technicizált és pragmatikus szemléletű modern kutatók serege. A szerző éppen az elit-ellenes, tudományos demokratizmus posztulátumának jegyében teszi fel ismételtelen a tudós lelkiismeretébe vágó kérdést: hogyan adhat a tudomány választ az emberiség jövőjét és továbbfejlődését feszegető kérdésekre? Weizsäcker elgondolása szerint ma már csak a különféle szakterületeket szervesen egybekapcsoló *interdisziplináris tudomány* képes a modern társadalomnak hatékony gyakorlati segítséget nyújtani. Ez a projektív tudomány a hagyományos fakultásokat egybefoglaló tudományköziség (Interdiszciplinarität) jegyében épülne föl, anélkül azonban, hogy feloldódnának a partikuláris tudományok autonóm törvényszerűségei.

A szerző az interdiszplináris kutatásnak napjainkban három szinten megnyilvánuló jelenségeit elemzi. Az első a stagnáló, egy helyben topogó, elszigetelt tudós szaktudományi kísérlete. A második a diszciplínák közti termékeny együttműködés. Ennek ismérvei: a sokoldalú tudományelméleti megalapozottság, az alkalmazott és alapkutatások társadalmi hatékonysága és szocio-ökonomiai hasznosága. Az ezen a szinten feltárt adatok érvényességét az összes érdekelt szaktudományok objektív értékítéleteinek veti alá. (Például a biofizika esetében a biofizikus kutatási eredményét minden esetben alá kell támasztania az általános biológia objektív interpretációjának.) S végül a harmadik szint, amit a szerző „Projektwissenschaft“-nak, *cselekvő tudománytervezésnek* nevez, magában foglalja az interdiszplináris tudományosság összes tartalmi elemét. Amint a szerző kifejti, a tudománytervezés, kutatástechnika és politika dimenzióit magában foglaló új módszer segítségével máris jelentős eredményeket értek el. A *Nyitott Rendszerek* című stúdium keretében: *A biofizikai kémia makromolekuláris szintjén a szervetlenből a szervesbe átmenő*

vegyi folyamatok evolúciója; Atmeneti rendszert képező reformok a politikában; Az indeterminizmus és a nyitott jövő; Nyelvlélektan és lingvisztikai kódex; A technikai haladás elmélete az ökonometriában című tudományközi dialógusok termékenynek bizonyultak. A konfliktus-elmélet számos gyakorlati kérdésre is választ nyújt ugyanez a módszer, amint ezt a *Katonai véderő-szolgálat és béke-szolgálat közti konfliktus* című, kötetnyi anyagot kitevő vita is igazolja.

S hogy Weizsäcker professzor távol áll az *Új Atlantisz* utópizmusától, arról legjobban a tudomány eredményeinek manipulálhatóságára célzó, humanista éberségtől fűtött írása tanúskodik. A fejlett ipari társadalom kormányzó körei és ipari vezetőrétege felismerték a modern tudomány, azaz az interdiszciplináris kutatás gyakorlati értékét, és azon igyekeznek majd, hogy a tudomány-praxeológia még gyermekkorban lévő intézményeit, azok munkásságát *nem a cselekvő társadalombírálatra, hanem a fennálló rendszert stabilizáló változások tudományos kutatására* használják fel. Ez a manóver azonban a baloldali követelményeinek a semmibevevését jelentené, s tovább élezné a fennálló rendszer és intézményei, valamint a haladó erők közti konfliktusokkal terhelt társadalmi viszonyokat — fejezi be írását a heidelbergi tudós.

VILÁGEGYETEM ÉS ANTIANYAG

(La Recherche, 1971. 14.)

Ma már közismert, hogy a mikrokozmoszban minden egyes részecskének megvan a maga tükörképe, antirészecskéje. Ez utóbbinak minden jellemzője azonos az „eredetiével”, kivéve egyet: a töltést. Ebből a tényből arra lehet következtetni, hogy a szimmetria alapvető, általános sajátysága a természetnek. Ezért aztán magyarázatra szorul, hogy a makrokozmosznak az ember által eddig megismert világában miért olyan nagyfokú az anyag—antianyag aszimmetria, miért dominál csaknem kizárólag a „rendes” anyag. Vajon ez a szimmetria-zavarás kiterjed-e az egész világegyetemre, vagy csupán a kozmikus térnek erre a részére jellemző? Az asztrofizikusok nemrég olyan sugárzást fedeztek fel a világűrben, amely mindenütt jelen van; lehetséges, hogy ez a „háttérsugárzás” fényt derít majd mindezekre a kérdésekre.

A George Gamow és munkatársai kidolgozta „big bang” néven ismert kozmo-

góniai elmélet szerint a világegyetem anyagát (filozófiai értelemben!) mintegy tízmilliárd éve rendkívüli sűrítettség és magas hőmérséklet jellemezte. Ekkor az egész anyag még egyetlen kompakt tömeget alkotott. Ugyanakkor kezdődhetett azonban a kitágulás folyamata, amely még ma is tart. Nagyon rövid ideig a hőmérséklet olyan magas lehetett, hogy ebben az östűzgömbben nagyszámú részecske és antirészecske férhetett meg anélkül, hogy egymást megsemmisítették volna, s az annihiláció lehetősége csak később, a hőmérséklet csökkenésével jelentkezett.

Armand-Jocelyn Vébel a *La Recherche* című folyóirat hasábjain megjelent cikkében ezekről a kérdésekről írva feltételezi, hogy a ma létező világ nem az anyagnak az antianyaghoz viszonyított többletéből származik. A kezdeti sűrűség nagysága miatt ugyanis elképzelhető, hogy a mai anyageloszlás sűrűsége akkor is fennállna, ha ez a többlet az ösztömegnek csupán százmilliomod része lett volna. Eppen ennek a számnak a kicsinyége teszi kevésbé vonzóvá ezt a feltevést. Könnyebben elképzelhető — mondhatni „esztétikusabb” — egy olyan világegyetem, amely kezdetől fogva nagy aszimmetriát mutat, mint egy olyan, amely csak minimális és érthetetlen „hibát” rejt.

A szerző szerint jóval szerencsésebbnek tűnik visszatérnünk a teljesen szimmetrikus összetételű világ gondolatához, egy olyan világegyetemhez, amely eredetileg egyenlő mennyiségű anyagból és antianyagból állt. Ebben az esetben azt kell megmagyarázni, hogy mindeddig miért nem valósult meg a teljes megsemmisülés, hogyan létezhet olyan „anyagsziget”, mint amely bennünket körülvesz, s egyben feltételeznünk kell „antianyagszigetek” létezését is valahol a Világegyetemben. R. Omnes elképzelt egy ilyen „mechanizmust”, amely lehetővé teszi az anyag—antianyag térbeli elkülönülését. Ajánlotta az anyag—antianyag fluidum vizsgálatát a kezdeti stádiuméhoz hasonló körülmények között, vagyis olyan sűrűségeknél, amelyek az atommagokéval vetekednek. Ilyen esetben a „fluidum” viselkedését a magok közt létező erős kölcsönhatások határozzák meg. A nagyenergiájú fizika ismereteit felhasználva Omnes feltételezi, hogy a nukleonok és antinukleonok közt egy bizonyos hőmérséklet felett olyan taszítóerők lépnek fel, amelyek az anyagnak az antianyagtól való elkülönítéséhez vezethetnek.

Ha ez a hipotézis helyes, olyan „emulziót” kapunk, amelyben a nukleonok és

antinukleonok kis (néhány mikron átmérőjű) „csomókba” gyűlnek, s így az annihiláció nem érezeti hatását. Ezt a szakaszt egy nagyon komplex periódus követi, ahol már elsősorban az annihilációs termékeknek az anyagra, illetve anti-anyagra gyakorolt nyomását kell szem előtt tartani. A részleges megsemmisülés következtében az egyes „csomók” közt a közepes szabad úthossz megnövekszik, s ekkor újabb bonyolult hidrodinamikai jelenség lép fel, amely a „csomókat” jelentős tömegű kondenzációkba sűríti. Ezek elérhetik a Nap tömegének tízmilliószorosát is. Ekkor a gravitációs erők kerülnek túlsúlyba, ami a kondenzációk további sűrűsödését vonja maga után. Így elképzelhető a galaxisok kialakulása, amelyek tömege összemérhető a feltételezett kondenzációk tömegével.

Vébel szerint a közrejátszó jelenségek bonyolultsága félig-meddig megghiúsítja a pontos analízist. A kutatások azonban nem hiábavalók, hiszen egy ilyen elmélet az asztrofizika sok jelenségét és kísérleti tényét megmagyarázhatja. Lehetséges például, hogy egy anyag-kondenzáció fogva tartson bensejében egy antianyag-tömböt (és fordítva). A kettő határfelületén bekövetkező megsemmisülésből olyan nagyenergiájú sugárzás származhat, amely mai tudásunk szerint csupán a kvazárkéhez hasonlatos.

A magképzés, sajátosan a hélium-atommag elterjedtsége a kozmoszban ezek szerint szintén más szemmel nézhető — szögezi le a cikk szerzője. Lehetséges, hogy a magképzés „kemencéi” éppen a nagy sűrűségek, bár itt fennáll a mag-antimág megsemmisülésének a lehetősége is. A részletes vizsgálatokhoz azonban sokkal több, az annihilációval kapcsolatos ismeretre volna szükségünk, ami egyelőre az atomfizika adósság-rovatába tartozik.

TUDOMÁNY, KULTÚRA — KÖZELEDÉS

(Zycie Literackie, 1971. 38.)

A szellemi látóhatár szüntelen tágítása tapasztalatok és elméletek útján a tizenhatodik században kezdődik — állapítja meg Witold Nawrocki a nagy múltú és nagy példányszámú krakkói lap jelzett számának megalapozott tudományos világnézet lehetővé tette a későbbi korok kritikai szemléletének kialakulását a zárt, általános gondolkodási rendszerekkel

szemben, amelyek útját állták a szellemi fejlődésnek. Az emberiség életlehetőségeinek bővítését célzó társadalmi-gondolati erőfeszítések a tizennyolcadik és tizenkilencedik században még inkább fokozódtak, s különösen nagy méretet öltöttek az utóbbi évtizedekben.

A múlt században felgyorsuló ipari fejlődés, az európai és ázsiai társadalmak szerkezeti változása, Oroszország és Amerika növekvő szerepe, a demográfiai kérdések előtérbe nyomulása, Európa vezérszerepének csökkenése: mind olyan tényezők, amelyek nyomán már a század elején megszületett a felismerés, hogy „a világ most egyre kérlelhetlenebb, egyre harciasabb, egyre zártabb, de ugyanakkor sokkal inkább, mint eddig bármikor, egyetlen hatalmas egészévé vált, amelyben minden együtt hat és visszahat önmagára, de minden össze is ütközik és ellentétbe kerül”.

Erich Marcksnak ez a cikkben idézett, 1903-ban tett megállapítása pontos dialektikájával és éles előrelátásával kétségkívül figyelmet érdemlő tudománytörténeti adat. A két világháború s közte az októberi forradalom, számtalan kis állam létrejötte (melyek létjogosultságát annak idején Chamberlain kétségbe vonta), a két társadalmi-gazdasági rendszer versengése, a „paternalis” gyarmati rendszer felbomlása (ami Nehru szerint egy „új dinamizmus” kibontakozásához vezetett): mind olyan mozzanatok, amelyek még inkább gyorsították a történelem menetét, de ugyanakkor növelték a feszültséget is a világon. A sokak által felismert katasztrófa-veszély elhárítása csak a fennálló ellentétek és szintkülönbségek megszüntetésével lehetséges. „Szerencsére uralkodóvá lesz az a meggyőződés, hogy meg kell tenni mindent annak érdekében, hogy az eszmék, tapasztalatok, tudományos eredmények és kulturális javak kicserélése a közös epilógushoz, a jövő nemzedékek életét s természetesen a maiét is biztosító békés és biztonságos munkához vezessen” — szögezi le a lengyel publicista, majd arra figyelmeztet, hogy mindez további külső és belső ellentmondásokat is magában rejt. Épp ezért — Henri Van Lier *Új korszak* című könyvének intéseire válaszolva — a cikkíró egy másik lengyel szerzőt idéz, aki szerint a tudomány önmagában, filozófia nélkül, nem hozhat létre emberi értékeket.

A sokrétűségnek, a változatok gazdagságának s ugyanakkor az egységnek is a biztosítására, arra, hogy az emberiség ne tőrje se a „monokultúrát, a civilizációnak marharépaszerű tömegtermelését” —

idézi a szerző Lévi-Strauss egyik figyelmeztetését —, sem pedig a fennálló ellentétek és lemaradások nyugtalanító veszélyességét, csak egy mód van: a tudományos és kulturális közeledés igazi megvalósítása — írja Nawrocki. De nem is az a fontos egyelőre, hogy ez az univerzális kultúra egy középkori dóm szép rozettájához fog-e hasonlítani, amelyen minden szírom egy-egy nép kultúrkincseit képviseli, annak igényeivel és vágyaival együtt, vagy pedig egy tényleges, alkotó egység alapján létrejön az emberiség igazi kultúrája. Napjaink fő feladatát a lengyel köztér abban látja, hogy meglegyenek azok az alapvető feltételek, amelyek lehetővé teszik a népek közeledését, az együttes tevékenységet, s azoknak az elválasztó különbségeknek a megszüntetését, amelyeket régebbi korok és a mi napjaink hoztak létre.

INTERJÚ GEORGES SIMENONNAL

(Inostrannaja lityeratura, 1971. 10.)

Orosz fordítója, E. Sreiber kérdéseire adott válaszait Simonon azzal a figyelemzetéssel vezeti be, hogy őt nem az intellektus, hanem az intuíció vezérli, ezért csupán szubjektív benyomásait mondhatja el irodalomról, művészetről. Az interjú több kérdéscsoportjából Simononnak az orosz írókkal kapcsolatos válaszait ragadjuk ki.

Nem először említi, hogy ifjúkorától rendkívül sokat jelentettek számára Gogol, Csehov és Dosztojevszkij művei. Gogol ugyanolyan megrázó hatással volt rá, mint később Faulkner. Mindketten közkinccsé tettek egy egyéni mikrokozmoszt. Bár más világot ábrázol, Gogol úgy elemzi és építi fel hőseit, hogy közelebb kerülnek az olvasóhoz, mint annak sok személyes ismerőse. Simonon Gogolnak köszönheti hogy nem hősokeket, hőstetteket és tragikus szituációkat, hanem mindennapi embereket igyekezett hitelesen ábrázolni. Különösen nagyszerűnek találja Gogolban a komikum és a tragikum egységét.

„Fő írója“ Simononnak mégis Csehov, aki nem magyarázza szereplőit, hanem

érezeteti bonyolult voltukat; hősei úgy igyekeznek önmagukat megtalálni, ahogy ma is sokan keressük helyüket az életben. A megismerés és megértés egyértelmű a szeretettel. Csehov és Gogol annyira szeretik az embert (az ő esetükben a „szerepet“ találób, mint a „sajnálát“), hogy nem ítélik el mindenestül.

Örvendetes Csehov színdarabjainak nagy népszerűsége ma: legalább negyven színház játssza őket egyszerre szerte a világon (a Szovjetunióon kívül). Csehov filmrevitelét Simonon szerint eddig sehol sem tudták jól megoldani, *A kutyás hölgy* kivételével, mely kiválóan tükrözi a szerzői elgondolás legfinomabb árnyalatait.

Csehov írásmódjában lenyűgöző a mesterséges csillogás teljes mellőzése. Ő „under key“ írt, ahogy az angolok mondják, vagyis „félhangokkal“, nyugodt, lágy tónusban, olyan egyszerűen, ahogy keveseknek sikerül. Tolsztoj, ellenkezőleg, hatalmas és vakító, mint Victor Hugo. Magával ragadó a *Háború és béke* monumentalitása; az *Anna Karenina* tökéletes regény, akárcsak a *Madame Bovary*. De Tolsztoj legtöbb írása nem tetszik Simononnak, mert filozófiájának igazolására írta őket, s nem hőseinek egyéniségéből, hanem egy eszméből indult ki. Kivétel az *Ivan Iljics halála* és az *Úr és szolgál*, amelyekben az író izgalma erősebb, mint csodálatos technikája.

Dosztojevszkij alkotása felér Shakespeare színházával. Annyira az emberi szenvedélyek hatása alatt állt, hogy egyszerre volt szörnyeteg és lángelme, lángelme és örült. Mindenki talál benne táplálékot értelme és lelke számára. Nincs mai regényíró, akiben ne lenne „valami Dosztojevszkijből“. Ahogy a franciák mondják, vele „csillapítani lehet éhséget és szomjúságot“. Freud megírta, hogy Dosztojevszkij olvasása hozzásegítette a pszichoanalízis kidolgozásához. Dosztojevszkijben a legfontosabb a bűn fogalmának újszerű értelmezése. Ez a fogalom sokkal bonyolultabb, mint ahogyan a büntető törvénykönyv megfogalmazza, s ez az alapja a minden ember lelkében lappangó egyéni drámának. Simonon maga is ebből indult ki a *Sár a havonban*.

